

The paper gives an insight into means wealth and poverty motifs objectification in British poetry of XVIII century. Some translation strategies of wealth and poverty motifs reproduction in poetic texts are determined in this article. Translational equivalents which do justice to the original and show motif figurativeness are grounded.

Key words: motifs of wealth and poverty, poetry, translation, reproduction

УДК 81'246.1: 811.16+ 811.111

Галина ГАЙОВИЧ

ПРЕСКРИПТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ: ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ, ПРОБЛЕМИ

У статті викладені результати спостережень щодо змісту, значення та проблем прескриптивного підходу до вивчення мовних явищ. Зокрема, на основі аналізу дихотомії дескриптивний – прескриптивний зроблено висновок, що прескриптивне мовознавство займає особливе місце у лінгвістичній науці, а також названо його ключові проблеми.

Ключові слова: прескриптивне мовознавство, дескриптивне мовознавство, норма, дихотомія, мовний стандарт.

Вивчення мови в прескриптивному аспекті у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці було і залишається глибоко дискусійним. Як зазначає Г. Яворська, у сучасній науці про мову після «усвідомлення різниці між описовою та нормативною граматикою ... прескриптивний підхід було виведено за межі власне науки, залишаючи за ним у найкращому випадку статус прикладного розділу мовознавства» [4; 17]. Варто відмітити, що ступінь категоричності такого рішення був різним і залежав від конкретних наукових традицій певних лінгвістичних шкіл. Так, наприклад, у американському мовознавстві рішуча відмова від прескрипцій у другій половині ХХ століття увінчалася появою гасла «Дайте мові спокій!», яке наголошувало на неприйнятності створення для мови та мовлення будь-яких рамок, правил. З іншого боку, у слов'янській лінгвістиці, проблеми літературної норми та культури мови, тобто мови взятої власне у прескриптивному аспекті, за межі мовознавства ніколи не виходили. Щоправда, як зауважує Леонтьєв, опозиція між дескриптивним та

прескриптивним підходами в останньому випадку не завжди усвідомлювалася навіть самими лінгвістами [1; 57].

У статті зроблено спробу осягнути суть і значення прескриптивного підходу до вивчення мови, описати загальні ознаки дихотомії «deskриптивний – прескриптивний», з'ясувати основні проблеми прескриптивного мовознавства.

Наукових досліджень із цього питання в сучасній українській лінгвістиці не багато. Зокрема, глибоко й різнобічно прескриптивний і deskриптивний підходи до мови розглянуто в монографії Галини Яворської «Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада» [4]. На жаль, це поки що єдина ґрунтовна наукова праця на цю тему в україністиці, чим і зумовлюється актуальність даної роботи. Хоча слід зазначити, що проблеми співвідношення об'єктивного та нормативного підходів до мови ще на початку 20-х років ХХ ст. було глибоко висвітлено у працях вітчизняного мовознавця О.М. Пешковського. Думки та висновки, подані в цих дослідженнях, залишаються актуальними та привертають увагу науковців.

У лінгвістиці прескриптивний підхід охоплює питання стандартизації вимови, синтаксису, коректного стилістичного використання лексичних засобів та ін. Він включає також розробку і підтримку міжрегіональної (літературної) мови, стандартних систем мовлення. Прескриптивісти пропагують те, що певні групи мовного колективу розглядають як добрий смак. Якщо ці смаки консервативні, прескриптивне мовознавство може нав'язувати суспільству незмінність мови, якщо радикальні – продукувати неологізми. Прескриптивний підхід до вивчення мовних явищ також включає рекомендації щодо ефективного використання мови.

За лінгвістичним словником О.О. Селіванової «Прескриптивне мовознавство – це розділ мовознавства, що вивчає проблеми унормування (кодифікації) мовних форм, їхньої оцінки під кутом зору правильності, естетичності, раціональності тощо»[2; 487]. «Прескриптивне мовознавство, - на думку автора названого словника, - можна віднести до маргінальної сфери соціолінгвістики і традиційних мовознавчих дисциплін. Результатами розробок у цій галузі є створення нормативних граматики різних мов, укладання тлумачних словників і словників мовних норм (орфографічних,

орфоепічних, граматичних), робота над культурою мовлення, упорядкування мовного законодавства й суспільні заходи з регулювання мовного функціонування»[2; 488]. Отже, до прескриптивного аспекту вивчення мови належать проблеми літературної норми та культури мови.

Норма виступає об'єднувальною і зміцнювальною елементом літературної мови на всіх етапах її розвитку. Завдяки нормі впорядковується складна структура мови, об'єднується національний простір.

Важливою ознакою літературної мови є стійкість норм. Тому залишаються незмінними впродовж століть основний лексичний запас, фонетичні особливості, граматична будова. Проте мова, як і будь-який інший живий організм, розвивається, збагачується. Цей процес лінгвісти Празького лінгвістичного гуртка назвали «гнучкою стабільністю», а українські лінгвісти – «динамікою мовної норми». Отже, прийняті норми через певні проміжки часу потребують перегляду, переоцінки. Найбільш об'єктивною формою суспільного прийняття мовних норм є кодифікація, яка й відбиває ті процеси, які усталилися в процесі мовної практики. За словником «Українська мова. Енциклопедія», «кодифікація – це систематизація мовних норм у граматиках, підручниках, словниках і довідниках» [3; 107]. Проте лінгводидактична і довідкова література не завжди встигає фіксувати відповідні зміни, які з'являються в мовній практиці. І тому в окремі періоди розвитку літературної мови варто говорити про існування прескриптивної і дескриптивної мовної норми.

Мовознавець Г. Яворська вважає, що для створення літературних норм важливим є об'єктивний опис мовного матеріалу, який здійснює дескриптивна лінгвістика [4; 16].

Протиставлення дескриптивної та прескриптивної лінгвістики відповідає двом різним точкам зору на мову: об'єктивній та нормативній. Дескриптивний, у найширшому розумінні цього поняття, є будь-який метод лінгвістичного опису (структурно-синхронний, генеративний, історичний тощо), котрий реалізує об'єктивний (безоцінний) погляд на мовні факти. Тобто це означає, що дескриптивна лінгвістика уникає оцінок і не дає рекомендацій. Прескриптивний підхід зорієнтований на створення приписів та рекомендацій щодо вживання мови [4; 16].

Отже, дескриптивна норма відбиває реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні конструкції. Вони не завжди відповідають усталеним зразкам, адже на них позначаються і стилістичний потенціал, і екстралінгвальні чинники, і постійні внутрішньосистемні пошуки. Прескриптивна норма – це сукупність тенденцій відбору і правил використання мовних засобів. Її стабільність залежить від культурно-історичної ситуації, мовної структури та особливостей розвитку її літературної форми.

У своєму дослідженні Г. Яворська підсумовує, що «дескриптивний підхід розглядає мову такою, яка вона є, а прескриптивний – якою вона має бути» [4; 24]. На нашу думку, такий висновок допомагає більш чітко провести межу між протиставленням дескриптивної лінгвістики лінгвістиці прескриптивній та наголосити на важливості як одного так і іншого підходу до вивчення мовних явищ.

Аналіз дихотомії прескрипція – дескрипція підтверджує, що ці два мовні явища не лише конкурують між собою, але й взаємодоповнюють і взаємодіють між собою. Зокрема, дескриптивна лінгвістика робить спостереження і об'єктивний опис певного матеріалу, а прескриптивна лінгвістика на основі цього робить узагальнення і виводить правила. Однак взаємодія між цими науками на цьому не припиняється. Наступним рівнем цих відносин є використання створених правил у дескриптивній лінгвістиці.

Слід підкреслити, що співвідношення описового та нормативного підходів до мови будується таким чином, що дескриптивність логічно не вимагає нормативності (вона може існувати окремо), натомість прескриптивність обов'язково передбачає процедуру опису – адже для того, щоб сформулювати норму, потрібно уявити той стан речей, який підлягає нормативному регулюванню.

На основі зробленого вище аналізу цілком слушно звучить думка про те, що у сучасній теоретичній лінгвістиці необхідність розрізнення дескриптивного та прескриптивного підходів не викликає сумнівів, хоча оцінка прескриптивності і сьогодні коливається від цілковитого заперечення і, відповідно, проголошення несумісності ролі лінгвіста і мовного нормалізатора до визнання статусу нормативної лінгвістики і переконання, що

саме лінгвіст-науковець може бути найкомпетентнішим і найефективнішим мовним нормалізатором [4; 20-21].

Варто зазначити, що суттєву роль в обговоренні проблеми прескриптивності в лінгвістиці відіграє загальна система культурних цінностей, яка домінує в суспільстві. Ставлення до мови є важливим діагностичним показником, що визначає той або інший тип культури. Як зазначає П. Гарвін, для вироблення мовних стандартів необхідно враховувати, яке ставлення до літературної мови переважає у певному суспільстві: прагматичне, тобто насамперед як засобу комунікації, чи романтичне – як національного скарбу – надзвичайно цінної частини національної спадщини [4; 17-18]. Ці два типи ставлення вступають у складні відношення з іншими чинниками соціокультурної природи, також і з домінуючими системами влади. А це, в свою чергу, породжує певні аргументації за чи проти прескриптивного відношення до мови. Як справедливо зауважує з цього приводу Г.М. Яворська, «мабуть саме тому обговорення проблем прескриптивності в лінгвістиці майже завжди відзначається полемічною заостреністю, тобто емоційною заангажованістю науковців...» [4; 19].

З'ясувавши зміст поняття «прескриптивність», спробуємо відповісти на питання чому і коли виникає потреба у цьому явищі. Відповідь на це питання нам дає історія. Коли суспільство досягло певного розвитку, мову, що використовувалася політичними та релігійними лідерами, почали зберігати і копіювати, як певний зразок. Стиль такої мови відрізнявся від повсякденного побутового просторіччя. Запровадження в культуру графічних знаків відкрило нові можливості для стандартизації, адже писемне мовлення має ще жорсткішу схильність до нормування. Письменник має час для підбору слів, а це, в свою чергу, відкривало нові можливості для прескрипцій. Отже, літературна мова як специфічний носій писемного мовлення тяжіє до прескриптивності більшою мірою, ніж усне мовлення.

Таким чином, можна зробити висновок, що саме впровадження писемності стало причиною введення нових правил у мову. У багатьох країнах письмо було запроваджено релігійними авторитетами й слугувало для передачі цінностей, які ці авторитети вважали важливими. Алфавіт у тій чи іншій культурі зачасту з'являвся вслід за прийняттям тієї чи іншої релігії. Так, західне

християнство пов'язане з латинським алфавітом, східне – з кирилицею, іудаїзм – з іудейським алфавітом, іслам – з арабським тощо.

Іншим чинником, який стимулював розвиток і поглиблення прескриптивних тенденцій у мові, є ділова сфера. В діловій сфері з'являлися різні законодавчі форми, стандартні тексти, які часто повторювалися і ставали уніфікованими. Такі стандарти, які є виявом прескриптивності, зберігалися й використовувалися протягом століть.

Проаналізувавши причини появи прескриптивного підходу до мовних явищ, стає зрозумілою їх необхідність для розвитку суспільства як консолідованого середовища та важливість для впорядкування складної мовної структури.

Однак, у мовних середовищах, де є велика різниця між високим (писемним) і низьким (усним) стилем, може виникнути явище диглосії. За словником «Диглосія – це одночасне існування у суспільстві двох мов або двох різних форм однієї мови, які застосовуються у різних функціональних сферах» [2;:75] Для цього явища характерним є те, що привілейовану мову більшість людей не може засвоїти без спеціального вивчення її в навчальних аудиторіях. Складність мовної системи стимулює її замкненість і войовничу налаштованість проти будь-яких спрощень. У такій ситуації роль прескриптивної лінгвістики зростає, оскільки в її можливостях зменшити такий розрив між стилями й наблизити літературну унормовану мову до загальнонародної. Така практика, у свою чергу, дозволяє скасувати розрив між різними прошарками суспільства й забезпечити його консолідацію.

Загалом у лінгвістиці ХХ ст. постановка проблеми мовних прескрипцій, як зауважує Г. Яворська, стала можливою лише за умови функціонального підходу до мови [4; 60]. Однак, разом з тим у сучасному мовознавстві спостерігається тенденція до максимальної «об'єктивації» питання норми. У переважній більшості останніх досліджень на цю тему природа й обсяг поняття норми не розглядаються, автори користуються цим терміном як чимось загальнозрозумілим, очевидно, вважаючи, що поняття норми всім відоме, принаймні інтуїтивно, і найчастіше його ніяк не диференціюють. Коли ж узяти праці, де наводиться визначення, що таке "норма", то одразу бачимо досить значні відмінності в

наукових дефініціях цього поняття. Ці відмінності залежать від різного підходу до проблеми нормативності: чи з погляду загальної теорії мови, чи з погляду теорії культури мови, чи із практичних міркувань мовної культури. Таким чином, у поняття "норма" часто вкладається неоднаковий зміст. Проте таке розмаїття у визначенні поняття «норма» потребує узгодження, щоб уточнити обсяг самого поняття, розробити його зміст і довести, що це явище повністю належить до сфери прескриптивної лінгвістики.

Визначення статусу прескриптивної лінгвістики в науці про мову пов'язано з низкою проблем методологічного та логіко-лінгвістичного характеру. Специфіка прескриптивного лінгвістичного підходу як принципово позначеного оцінним ставленням до мови розкривається у його протиставленні дескриптивній лінгвістиці, зорієнтованій на безоцінну об'єктивність у підході до мовних явищ. Цей зміст корелює з двома парадигмами наукового знання – позитивізмом, побудованим на принципах об'єктивності як єдиного ідеалу дослідження для природничих і гуманітарних наук, і сучасними герменевтичними напрямками, в яких відстоюється специфіка гуманітарного знання і замість ідеалу об'єктивності пропонується досягнення розуміння.

Таким чином, проаналізувавши основний зміст та значення прескриптивності можемо окреслити такі проблеми, пов'язані з утвердженням цього явища в мові:

- Найсерйознішою помилкою створення прескрипцій є те, що перевага часто надається мові певного регіону чи соціального класу (а це частіше панівний клас). Це знижує розмаїття, збіднює мову.

- У минулому прескрипція часто використовувалася як політичний засіб, сьогодні цього недоліку намагаються уникати, але інколи це важко реалізувати на практиці.

- Проблема прескриптивної лінгвістики полягає також в тому, що правила з часом стають стандартами, які важко піддаються змінам, навіть, якщо змінюється мова. Прескрипція виглядає як надмірно консервативна. Наприклад, за нині чинним правописом слово «пальто» змінюється за відмінками, але багато мовців вважають це слово незмінним, бо саме така прескрипція щодо цієї лексеми була прописана в попередньому збірнику правил української мови.

- Проблематичним також є визначення критеріїв правильності. Хоча регулюючи мову авторитети завжди роблять чіткі пояснення, стосовно того чи іншого вибору, ці критерії часто не сприймаються більшістю учасниками мовного процесу (наприклад, пояснення щодо невживання суржику). У мовному колективі легше утверджуються міркування, які прагнуть спростити вживання тієї чи іншої форми.

- Проблема необґрунтованого догматизму, коли логічна прескриптивна порада щодо обережного використання певної форми як нестандартної в певному контексті може перерости завдяки частому повторенню в шкільних аудиторіях в правило, що така форма є автоматично неправильною, яку лінгвісти відкидають.

Проведений аналіз підтверджує, що багато вчених не ставлять прескриптивну лінгвістику на той же рівень, що й об'єктивне вивчення мови, тому проблеми нормативності залишаються на периферії наукових зацікавлень, що приводить до різних мовних та мовленнєвих проблем, які, на жаль, ми часто спостерігаємо в сучасному українському мовному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонтьев А.А. Лингвистическое моделирование речевой деятельности // Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1974.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Дозвілля – К., 2006.
3. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2007.
4. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада. – К.: ВІПОЛ, 2000.

Г. ГАЙОВИЧ

ПРЕСКРИПТИВНЫЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ ЯЗЫКОВЫХ ЯВЛЕНИЙ: СОДЕРЖАНИЕ, ЗНАЧЕНИЕ, ПРОБЛЕМЫ

В статье изложены результаты исследований об содержании, значении и проблемах прескриптивного подхода к изучению языковых явлений. В частности, на основании анализа дихотомии дескриптивный – прескриптивный сделано вывод, что прескриптивное языкознание

занимает особое место в лингвистической науке, а также названо его основные проблемы.

Ключевые слова: прескриптивное языкознание, дескриптивное языкознание, норма, дихотомия, языковой стандарт.

G. GAYOVYCH

PRESCRIPTIVE APPROACH TO LEARNING OF LINGUISTIC PHENOMENA: CONTENT, MEANING, PROBLEMS

The article presents results of research of content, meaning and problems of prescriptive approach to learning of linguistic phenomena. In particular, based on the dichotomy “descriptive vs prescriptive” it is concluded that prescriptive linguistic study holds very special place, moreover, main problems of the approach are formulated too.

Keywords: prescriptive linguistics, descriptive linguistics, norm, dichotomy, linguistic standard.

УДК 821.111:821.111.09

Надія ГОВОРУН

СЕМАНТИКА ДІЕСЛІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У «ЗАГАЛЬНОМУ ПРОЛОЗІ» «КЕНТЕРБЕРЙСЬКИХ ОПОВІДАНЬ» ДЖЕФРІ ЧОСЕРА

У статті проаналізовано семантичні особливості дієслів інтелектуальної діяльності у середньоанглійській мові та визначено об'єктивні і суб'єктивні передумови їх вживання у творчості Джефрі Чосера.

Ключові слова: мовна особистість, предикати мисленнєвої діяльності, фактивні та нефактивні дієслова, середньоанглійський період.

У стилі письменника, відповідно до його художніх замислів, об'єднані, внутрішньо пов'язані та естетично виправдані усі художні мовні засоби, якими послуговується автор. Дослідження мови художнього твору та ідіостилю письменника відображає перспективи вивчення мовних явищ у взаємозв'язку з мисленням, духовним життям людини, національною культурою й психологією. Аналіз сутності та функціональних особливостей знаків як емпіричних об'єктів має враховувати особливості мовця